

Mladen Veža: Iz životopisa

Autor Administrator

Hrvatskog

slikara Mladena Veže nema više. Preminuo je 18. veljače u obiteljskom domu, u ulici Brežinskoga 10 u Zagrebu, u 95. godini života. Otišao je, u "svemir", kako je sam govorio, u nebo, ali njegovo djelo, njegove slike, sjećanje na dobrog čovjeka, velikog umjetnika, živjet će i dalje...

Imao sam

sreću upoznati ga, ući u njegov atelje, njegovu kuću, upoznati njegovu Mirjanu, nakon čijeg je odlaska ostao neutješan, njegovu Mirnu, koju je obožavao, njegove prijatelje Ivana Kušana, Zlatka Crnkovića, Marijana Bušića, vidjeti uživo i to je to radost sureta i prijateljstvo koje traje do konca života. Nakon takvih susreta i razgovora, vraćala bi mi se poljuljana vjera u čovjeka, u prijateljstvo, smisao postojanja i traganja za estetskim i u konačnu pobjedu dobra nad zlim... Olučnije dobrote, plemenitosti, prouhovljenosti..., osobina kojih kao da se naše vrijeme kloni. Odakle to? Iz gena slaganih u ambijentu gdje se ljube ljuti kršćani; Biokova i najljepše more na svijetu, u mitskom Bristu, amalgamiranih i "urođenih"; u tisućljetnu povjesnu baštinu Zagreba? Slijedi Vežina priča. A.B.

Iz monografije: Mladen Veža život i djelo, Stanko
Špoljariæ, Zagreb, Galerija Mona Liza, Životopis: Marija Gelo

"Djetinjstvo mi je bilo sretno, imao sam društvo za igranje, kuæa je bila puna djece, samo što smo mi ipak bili težaèka djeca, roditelji su morali svaki dan raditi, mi smo pomagali od malih nogu. Pješaèili smo preko Biokova najmanje èetiri sata do komadiæa zemlje na koji æe se posaditi krumpir ili nešto slièno. Ustajali smo u èetiri sata ujutro, išlo se još po mraku dva sata do vrha Biokova kada je svitalo i još dva sata u polje do našega komadiæa zemlje. Bilo je i teško i lijepo. Taj predio razlièit je od primorskog dijela gdje su masline i vinogradi. Zabiokovlje je hrastova šuma, kamenjar i ti dolèiæi, mali vrtovi razbacani na nekoliko sati boda jedan od drugoga. "

Rodio se Veža 7. veljaèe 1916. godine u Bristu, od oca Ante iz Brista i majke Ivke Kosoviæ iz Zaostroga, kao èetvrto od trinaestero djece. Najstarija sestra zvala se Milka, zatim su se rodili Milan, Tomislav i naš buduæi slikar Mladen, kojeg su zvali Mladan, sestra Marija te braæa Branko, Velimir, Zvonimir i Vjekoslav, i na kraju najmlaðe sestre Lujða i Raina. Velimir i Zvonimir umrli su kao mali, a Rajna nekoliko sati nakon poroda.

"Tada se nije znalo od èega se umiralo. Nije bilo novca da se plati lijeènika ili bolnicu."

Danas još živi sestra Lujða u Bristu i brat Branko. Mladen je jedini umjetnik u obitelji.

O svojim roditeljima Veža prièa:

“Mama je bila dobroćudna, sva njena djeca, moja braća, dobivala su jednaku pažnju. Otac je također bio dobar. Budući da su bili teži, uvijek su bili umorni i izvan kuće, a brigu o nama vodila je tatina neudata sestra, moja teta Matija. Sada kad razmislim, o ocu pogotovo, nemam riječi koja bi označila moj odnos, mišljenje o mom vlastitom ocu. Ne sjećam se da me ikad poljubio, pogladio, to kod nas nije bio ni običaj. Ta vrsta sentimenta nije postojala. Naš međusobni odnos netko bi mogao nazvati spartanskim, no taj odnos bio je jako prisan, a za stranca čudan, nerazumljiv. U tom odnosu osjećao sam ljubav svoga oca koji me nikad nije pomilovao, ali u njegovim očima, u njegovom ponašanju, odlukama, ja sam osjećao da je u njemu postojala ljubav prema meni, svom djetetu, naša manja nego ona koju roditelji kroz mašentalnije fizičko pokazivanje pružaju svojoj djeci u našem okruženju.

Često u posljednje vrijeme sjedim pred televizijom - govori se o siromaštvu nekih ljudi. Sjetim se svoga djetinjstva i vidim koliko su ovi naši bogati prema onom što smo mi bili. Mi nikada nismo govorili o tome da smo siromašni. To nije postojalo. Kad bi naši prosjaci, a nailazili su često, moja mater je svakome udijelila makar nešto. Uvijek bi govorila da prosjaku treba dati jer mora da mu je nešto kad prosi. A često bi prosjakinja pred vratima u torbi imala više nego moja mater.

Taj naš davanji život bio je često mučan, ali u nekakvoj moralnoj prizmi ja i danas ne bih bio protiv takvog svog djetinjstva. Tu je vjerojatno u meni rastao i neki inat, neka životna izdržljivost tako da ja kasnije nikada, baš nikada, nisam sam rekao da mi se nešto ne isplati raditi. Radio sam često u životu i stvari za koje sam unaprijed znao da će mi biti slabo plaćene, ali ih nisam odbijao. To sam naučio u tom svom vrlo oskudnom djetinjstvu.

Otac nas trinaestero našo je radio da prehrani svoju obitelj. Moram reći da naša zemljišnoj imovini nismo oskudijevali. Imali smo prilično maslina, vinograda, ali on je to jedini održavao, onako neishranjen.

Moji su roditelji bili kršćanski nastrojeni. Majka je, nažalost, bila nepismena. U porodu je njena majka umrla, pa se otac oženio, dobio djecu, a moja majka našu koja ju je tjerala na našu u ovaca, a ne u našu kolu. Svoju je djecu svu našu kolovala, dvojica su čak završila i fakultete, a moju je majku ostavila nepismenu. Ja nisam primijetio da je ona nepismena, jedino što bi znala reći: “Sine, ja ti to ne znam pročitati”, te bi uvijek spomenula svoju našu (ja sam je zvao baba Manda), i rekla: “Meni baba Manda nije dala u našu kolu. Ni tata ni mama nisu nam nikada držali moralne prodike, ali smo taj moralni dio uvijek imali nekako prirodno ugrađen u sebi i tako smo se naša ali.

Znao sam sresti na putu našu u susjedu koju bih, makar je sreo u istom danu i deset puta, uvijek pozdravio s “Hvaljen Isus i Marija”, a ona bi mi odvrnula “Uvijek hvaljen”. Ispod pregaće bi ponekad (džep je bio s unutarnje strane) izvadila jednu suhu smokvu i dala mi je. Bio sam sretan tada kao da sam

dobio ne znam kakvo blago. Moje osobno blago u djetinjstvu bio je jedan preklopni nožić (ne znam kako sam do njega došao) koji je imao držak u obliku ribe. Rezbario bih njime svakoga dana figurice od maslinove žile koja je jako podatna. Jednom sam lovio s nekog brodića ribu i kad sam rezao meku, taj mi je nožić ispao u dubinu mora. Bilo je preduboko, nisam ga mogao izroniti iako sam pokušavao danima. Godinama sam, nesretan, dolazio na to mjesto u nadi da ću ga ugledati.

Od ranoga djetinjstva Veža je volio crtati, rezbariti ... :

"U najranijoj mladosti slušao sam puno priča o vilama, vješticama i vukodlacima. Najviše me zanimao 'Razgovor ugodni'. Poslije sam i ja pokušao u školu i naučio čitati i pisati. Mi 'dica' iz Brista veče kad se rodimo znamo za Zrinskog, Kastriotića, Marka i sve Kačićeve junake i sva naša narodna junaštva. Na parketu smo se igrali tih junaka. Gledali smo slike i crteže o njima, pa mi se čini da su me te 'pisme', slike i priče o 'višestrukoj' i vilama nekako dražile i oblikovale me još kao petogodišnjeg dječaka. Počeo sam crtati, crtao sam kao i druga djeca. Čovjeka sam crtao od 'tapisa', a glavu kao običnu kružnicu. Čitajući Kačića, pasao sam i rastao, te sam počeo sve više crtati: prste, oči, uši, ... Zatim je počelo precrtavanje iz pučkih kolskih čitanki i kalendara 'Danica': crtao sam razne svece, biskupe i junake. U crkvi sam vidio nekoliko kipova svetaca, pa sam i ja počeo 'dijeliti kipiće' iz maslinove žile. Tako sam i pokušao u školu, rezbario, crtao, rastao i pasao. Jednoga dana, sa 11 godina, u školi nacrtao Miloša na konju, u galopu, sa svim konjskim ukrasima. Sva škola zajedno s učiteljem divila se tome. Poslije sam izrezao iz maslinove žile 'pravog čovjeka'. Ljudi su govorili: 'Ka živ!' Učitelj Petar Prlenda pokazao je te stvari Stipi Banoviću, ondašnjem prefektu Državne obrtne škole u Zagrebu, koji je nakon toga su mu Mirko Rački, Ljubo Babić i Tomislav Krizman s kojima je prijateljevao, potvrdili moju talentiranost, ishodio da me prime u tu školu. Bilo je to godine 1928. Imao sam nepunih 12 godina. Ni sam nisam znao čega bih se prihvatio - kiparstva ili slikarstva. Banović mi je onda rekao: 'Ti si nejačak, tko će tebi dizati ono veliko teško kamenje. I upisao me na slikarski odio!'"

I tako Veža

nakon završene šestogodišnje škole u Bristu putuje u Zagreb u renomiranu Državnu obrtnu školu. Na pitanje kako je doživio to odvajanje od obitelji, da li je veče tada ta želja za znanjem, slikanjem bila jako velika, Veža odgovara:

"Ništa ja nisam znao, nisam imao nikakvo iskustvo, i pokušao sam u potpuno strani svijet, sredinu, sve mi je bilo nepoznato. Putovao sam željeznicom, to je bio teretni vlak koji je imao vagon - dva za putnike, bez struje, putovao sam do Zagreba kao kroz mračni tunel, s puno straba. Svoj prvi susret sa Zagrebom Veža ovako opisuje:

"Putovanje je organizirano „primopredajama“. U Splitu preuzela me Neda Diana. Smjestila me u vlak za Zagreb, u vagon treæeg razreda, s napatkom: „Kad vidiš puno svjetla izaði, to ti je Zagreb!“. U trinaest sati vagon strahovito tresne, zaškripi i krene u Zagreb. U vagonu sam sam samcat. Źeljeznicu do tada nisam ni èuo niti vidio. Obuzima me strah; „propast svijeta“. Ušao neki èovjek. Probušio putnu kartu i ode. Ja u plaè. Uništio mi kartu. Nadolazi suton, pa crni mrak. Vagon bez osvjetljenja. Mrak u vagonu, mrak izvan vagona. Nakon dugog jada - vagon se rasvijetli i stade! Izvuèem kofer, veæi i teži od mene. Stigoh u Zagreb! Ode vlak! Dvije - tri visoke svjetiljke poluobasjavaju jedinu zgradu! Puno svjetla prema uljenjaèi uz koju sam rastao dvanaest godina! Nigdje žive duše. Bio je to Ogulin! Moj „prvi Zagreb“! Malen je ovo prostor za opis onoga tadašnjeg velikog osjeæaja izgubljenosti.

Kratko: sljedeæim vlakom, oko pola noæi, doputovao sam u „pravi“ Zagreb! U pola noæi - dan! Toliko svjetla! Ogromne bajkovite kuæe. U svaku, stao bi „cijeli Brist“!

Tada sam doživio Zagreb za sva vremena snagom plodonosna šoka. U Zagreb je 1928. godine u meni doputovao slikom i dušom - i moj rodni Brist. Srodili se i ostali. U Zagreb sam urođen ili ugrađen osjeæajem dubokog ponosa i zadovoljstva. Jednostavnije: Zagreb mi je s velikim slovom: Sve! Zato volim Zagreb!"

Na Obrtnoj školi, koja je trajala èetiri godine predavali su mu vrhunski profesori: Marijan Trepše, Marko Rašica, Milenko Gjuriaè, Hinko Juhn... Na toj školi završio je smjer dekorativnog slikarstva. Prve dvije godine stanuje u internatu Obrtne škole, a druge dvije u Istarskom internatu na Gornjem gradu.

1932., prestavši biti ðakom, dolazi teško razdoblje za još vrlo mladog Vežu. Morao je napustiti internat i tako se doslovce našao na ulici. Bez sredstava za život, morao se vratiti u rodni Brist. Toga ljeta prije upisa na Akademiju Veža se sjeæa sa sjetom:

„Nakon svršene Obrtne škole ostao sam na ulici. Morao sam kuæi. Bili su to teški dani. Moj otac dosta je bolovao pred kraj života. Nije ležao, još je tu i tamo radio, a mater (nismo govorili mama ili majka) èesto mi je govorila: daj naslikaj æaæu. Moja mama koja je bila seljanka, neuka, mislila je da sam ja veæ tada, sa završenom srednjom školom, slikar. Fotoaparat nismo imali, a niti novaca za fotografa. Uvijek sam joj odgovarao da nemam boja, a što je bila istina.

Te 1932. ljeto je dugo trajalo; kraj rujna, a ja još uvijek u Bristu. I tog mi je ljeta mater nekoliko puta govorila: "Daj naslikaj nešto." Toga dana kupao sam se sa školskim kolegama, a mater je došla na jedno uzvišenje u selu odakle je znala da će me moći vidjeti. Bio sam prilično daleko, a ona je na sav glas vikala: "Mladane, ajde nešto naslikaj!" Taj moment se mene tako dojmio kao nikada do tada. Izišao sam iz mora, obukao se i došao doma. Na krevet je ležao na krevetu, bilo je dosta vruće. Imao sam jedan komad kartona, nešto zidne boje i skuhao tutkalo. Miješao sam na novinskom papiru mrvicu boje i tutkalo te slikao nešto. Karton je bio velik, odredio sam format, a ostalo je izrezati. Ja sam slikao, nešto je bilo smiješno u kući. Oca sam malo podigao na krevetu i crtao ga iz profila. Kad sam završio crtanje i pokazao mu, rekao je: "Kaži živ." Izašao sam pred kuću da odrežem višak kartona. Prošlo je možda petnaestak minuta kad se iznutra začuo materin plač. Na krevet je umro. "

Na Vežin
povratak Zagrebu utjecala je jedna sretna slučajnost:

"Bio je jedan mladić iz Brista, Aleksandar Diana, koji je sa sedamnaest godina netragom nestao. Uvukao se kao slijepi putnik za brod za San Francisco. Nakon trideset godina pojavio se iznenada u Bristu- sada multimilijunaš. Sreo me toga ljeta 1932. i upitao: "Ej, da si slikar, hoćeš li mene naslikati? Ali ja nemam živaca da ti sidim, nego po fotografiji." Dao mi je novac za prave boje, koje su mi donijeli iz Splita od Galije. Napravio sam mu portret, jako mu se dopao. Portretirao sam i njegovu ženu. Dao mi je za dva portreta 200 dinara. Za mene je to bilo bogatstvo. Kolebao sam se da kupim - pšenicu, tj. kruh za obitelj, ili da odem u Zagreb.

Odlučio sam se za Zagreb, a da to onda nisam učinio ne bih bio tu gdje jesam. Mater sam zapravo dobronamjerno slagao da sam dobio poziv iz Zagreba gdje me čeka posao. Mater mi je povjerovala i tako sam otputovao u Zagreb. Putna karta stajala je 93 dinara. Ostalo mi je još 107 dinara. S tim sam morao živjeti i spavati. Obično sam sve zagrebačke i soboslikarske radnje da bih se zaposlio, no bio sam premlad, nisu vjerovali da ja i znam iako sam im pokazivao svjedodžbe. Smio sam potrošiti samo dva ili tri dinara dnevno, spavao sam po vinogradima, prebranjivao se po mliječnim restoranima gdje se mogla dobiti alica mlijeka i komad kruha za dva dinara. To su bili ti moji tužni dani te moje 1932. godine.

Jednoga dana susreo sam se sa književnikom Viktorom Živićem, kojega sam otprilike poznao. On mi je pronašao neke poslove da preživim do upisa na Akademiju i također mi je našao smještaj u obitelji doktora Vladka Maćeka, čime mi je učinio životnu uslugu.

Kuća u Deželićevoj ulici bila je u vlasništvu dvojice braće - na prvom katu bio je stan doktora Maćeka, na drugom katu živjela je udovica pokojnog Maćekova brata, a sustanar i ja dijelili smo prizemlje. "

1933., s nepunih sedamnaest godina, Veža se upisuje na Akademiju. Bira Beciæevu slikarsku klasu, zbog potpune slobode koju je Beciæ dopuštao u radu.

O svojim studentskim danima Veža rado govori:

„Na Akademiji se vježbaju samo temelji kao moguæa izvorišta individualnog razvoja. Imao sam radni prostor. Organizirano vrijeme rada. Plæene modele. Plæene, od mene iskusnije uèiteljje. Sve zajedno - znaèi mnogo. Zalaganje, ambicija, disciplina rada - ovisili su o meni. Radna je disciplina kod studenata svih semestara bez ijih zahtjeva bila maksimalna.

Rado se sjeam svih profesora. Odreda, to su velika imena naše likovne povijesti: Meštroviæ, Frangeš, Kršiniæ, Kerdiæ, Beciæ, Babiæ, Krizman, Šenoa, Vanka, Mujadžić, Kljakoviæ. Doista reprezentacija svoga vremena i cjelovite brvatske likovne baštine. Za nas studente imena visokog strahopoštovanja, u najboljem smislu te riješi. U tom okruženju osjeæao sam se povlaštenim sretnikom. Zanosno sam doživljavao i prostore zgrade. Nosio me dojam uronjenosti u nadnaravno zraæenu atmosferu. Sve je plodilo radnom voljom, disciplinom i ponosom. Bili smo dobro krušeno tijesto. Duhovne spužve! I èini mi se da nismo postali epigoni svojih uèitelja.

Opredijelio sam se dosta rano za vehementno slikarstvo Vladimira Beciæa. Postojale su još dvije specijalke: škola Ljube Babiæa i škola Marina Tartaglie. Ja sam èesto posjeivao Modernu galeriju i oèaravao se minhenskom trojkom Beciæ, Raèiæ, Kraljeviæ. A Beciæ je prisutan na Akademiji! Moja odluka bila je nedvojbenâ. Ali ...

Diplomirao sam, istièem s ponosom, slikarstvo u školi Vladimira Beciæa. ...Beciæ mi je na èetvrtoj godini poklonio šest platna. Došao je kod mene i èudio se kako sam naslikao samo jednu sliku. Pita: „Pa gdje su Vam ostale?“ Rekao sam mu da su sve ispod ove zadnje naslikane. Stao je.. „Pa zar ste tako siromâan?“ Zaprijetio mi je da višêe niti jednu sliku ne smijem pokriti i odmah mi poslao šest platna. Nažalost, sve slike iz vremena moga studija su nestale, nisu ni potpisane, za neke mi je jako Œao.

Èelna liènost Akademije bio je Meštroviæ. Malo vidljiv na Akademiji, a veliki autoritet. UŒi krug oko Meštroviæa bio je poznat svakom prolazniku Ilicom ispred ugledne kavane „Meduliæ“. Sastajao se, u veæem ili

manjem broju, svakodnevno. Oko podneva veliki dugački stol bio je smještenu sušice pogledu prolaznika. Prije okupljanja i poslije razlaza legendarni stol uvijek je bio prazan. U vrijeme studija boravio sam u obližnjoj Deželjevoj ulici br. 9, u kući obitelji dr. Vladka Mačka. Svakodnevni put na Akademiju ili kući vodio je pokraj kavane te sam značajna imena temeljito zapamtio: Joza Kljaković, Vladimir Beca, Robert Frangeš, Fran Kršinić, Gjuro Szabo (direktor Muzeja grada Zagreba), dr. Branko Šenoa, Tomislav Krizman, prof. Ivo Repel (ravnatelj Moderne galerije), dr. Milan Ćurčin, Franjo Dugan St., Fran Lhotka, Rudolf Matz. Plus Meštrović".

1937. Mladen

Veža diplomirao je slikarstvo u klasi prof. Vladimira Beca, s nepunom dvadeset i jednom godinom života.

"Beca zahvaljujem na velikom razumijevanju i slobodi kojom mi je puštao da se razvijem na njegovoj školi. A i profesor Beca je svojim studentom bio više nego zadovoljan, uvijek pun hvale i lijepih riječi. Žao mi je što Becaev sin Branko nije živ da to potvrdi; Beca je njemu i svima govorio da sam ja njegov najbolji student, iako me to malo študi. jer je dosta poznatih umjetnika završilo slikarstvo kod profesora Beca" (...)